

Material d'importació al talaiòtic final de Menorca: l'abocador de Toraixa (Es Castell), Menorca

Se presentan los materiales de importación hallados durante la excavación de un vertedero en el yacimiento talayótico menorquín de Toraixa.

Es presenten els materials d'importació trobats durant l'excavació d'un abocador en el jaciment talaiòtic menorquí de Toraixa.

LOCALITZACIÓ DEL JACIMENT

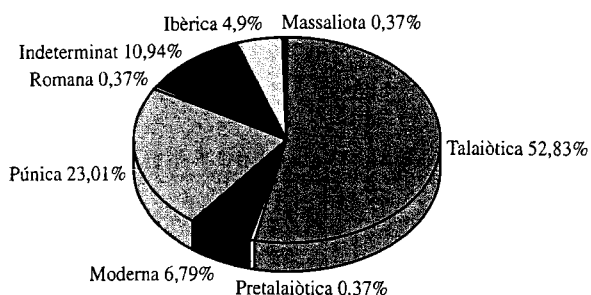
Durant la primera quinzena del mes de novembre de 1990 es dugueren a terme, al monument de Toraixa, els treballs d'ordenació consistents principalment en el tancament i la delimitació del jaciment. Aquests treballs varen ésser subvencionats per la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, a la partida pressupostària de l'1% cultural.

El monument consta a l'Inventari de Monuments Prehistòrics i Protohistòrics de Menorca amb el número 2113, i se situa a les coordenades UTM 615.300/4.413.650. S'ubica sobre terrenys plans del Miocè, amb una ample visibilitat de l'entorn immediat, exercint cert control visual sobre l'entrada del Port de Maó. Es tracta d'una construcció de planta irregular amb rampa d'accés que parteix de l'angle sud-est i segueix fins a l'entrada situada al sud. A ells s'adossen unes estructures de planta encara no definida. Molt prop, a uns vint metres de l'angle nord i articulada amb l'estructura adossada, hi ha una habitació amb columnes polilítriques (conegudes a Menorca

amb el nom de sales hipòstiles) clausurada pels enderrocaments.

L'interès del jaciment ve donat per diverses particularitats arquitectòniques ja tractades en altres ocasions (Plantalamor, 1991; Gornés *et alii*, 1992a, en premsa; Gornés *et alii*, 1992b, en premsa). En aquest article volem fer una especial referència al material d'importació localitzat en un abocador durant els treballs esmentats¹.

Amb la neteja del sector Oest del talaiot, s'identificà un element amb clares unitats estratigràfiques diferenciades que ens va cridar l'atenció per les seves característiques, però que no vàrem poder excavar ja que el permís per a l'actuació arqueològica es limitava a l'ordenació del jaciment. Una vegada realitzada la neteja del sector, documentàrem un important lot de formes ceràmiques dins un paquet sedimentari adossat a la paret del monument que, per la seva disposició, semblava que provingués d'un altre lloc ja que els seus estrats adoptaven una clara disposició inclinada respecte de la paret de la construcció. Açò

Gràfic 1. Adscripció cultural de les formes de L'Abocador.

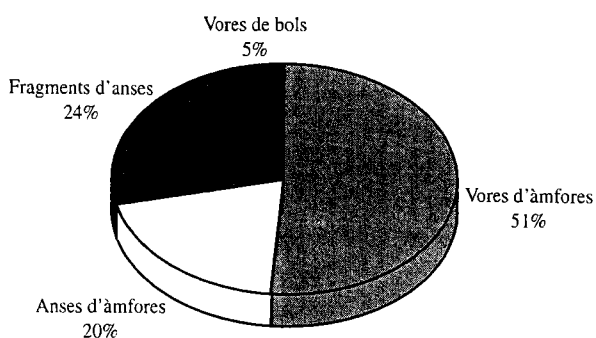
indicava que els sediments foren llençats des d'ella o d'una estructura pròxima no identificada encara.

Per tant, s'ha d'entendre que el material que presentem ara és tan sols una part d'aquest abocador que resta per excavar.

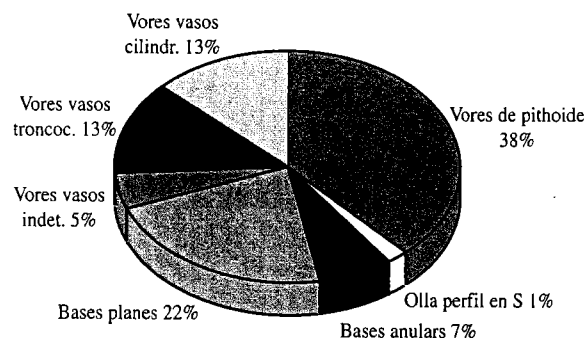
ESTUDI DE LES CERÀMIQUES

Al gràfic nº 1 s'observen els percentatges per adscripció cultural del material recollit. El gruix del material està format per fragments de ceràmica talaiòtica i d'àmfores púniques i ibèriques, mesclades amb escassa ceràmica pretalaiòtica, romana i moderna, fet que ens indica que el paquet sedimentari està remogut amb una clara pertorbació d'estrats i que provenia d'un altre indret encara no localitzat.

Quant al lot de ceràmica talaiòtica cal dir que presenta una forta homogeneïtat funcional. Des del punt de vista formal les vores talaiòtiques pertanyen a vasos de gran capacitat, és a dir, àmfores pithoides i vasos cilíndrics o troncocònics de gran tamany (Gràfic nº 2). Aquesta morfologia en les ceràmiques es correspon amb grans peces destinades a l'emmagatzematge.

Gràfic 3. Abocador Oest de Toraixa: formes a torn púniques i ibèriques.

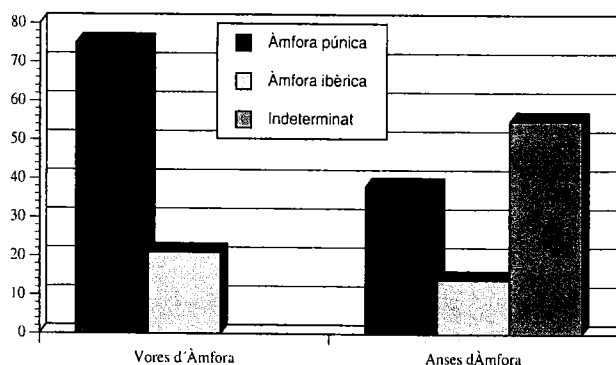

Gràfic 2. Abocador Oest de Toraixa: formes talaiòtiques a ma.

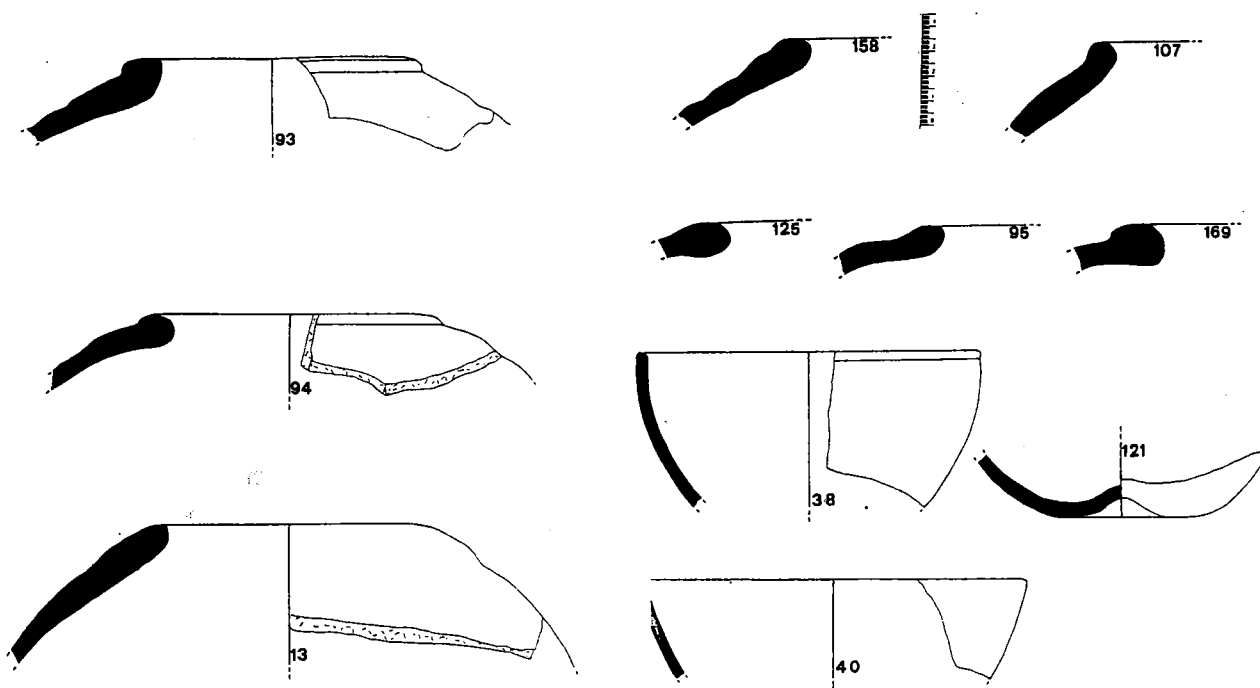
L'homogeneïtat funcional es pot estendre a tota la resta de l'abocador donat que el material d'importació és en un 87% àmfores i sols el 5% són fragments de bols o plats (Gràfic nº 3).

La gran part del conjunt amfòric (Gràfic nº4) es correspon amb la forma PE-14, amb una cronologia aproximada que abraça entre el 400 a.C. i el 375-300 a.C. (Ramón, 1991: 108); seguides de les PE-16 amb una cronologia de principis del Segle III a.C. (Ramón, 1981: 105); i les menys nombroses, les PE-15, amb una cronologia de finals del segle II a.C. (Ramón, 1991: 109). També es localitza un únic fragment d'àmfora PE-22, amb una cronologia entre el 375/350-225/200 a.C. (Ramón, 1991: 117) i un fragment de la boca d'una àmfora Mañà D, amb una cronologia que compren entre el s. IV a la primera meitat del s. III a.C. (Belén *et alii*, 1979: 113; Guerrero *et alii*, 1991: 16).

A aquest conjunt cal afegir-hi les àmfores ibèriques, que són les Mañà B-3 de procedència catalana amb una cronologia de mitjans segle IV a.C. (Belén; Fernández-Miranda, 1979) encara que tenen una perduració que arriben fins els segles II i I a.C. Es tracta per tant, d'un conjunt tancat que s'enquadre des dels inicis del s. IV a.C. a finals del s. II a.C.

Gràfic 4. Formes a torn d'origen ibèric i púnic.

Làmina I. Àmfores ibèriques i bols púnics.

CONCLUSIONS

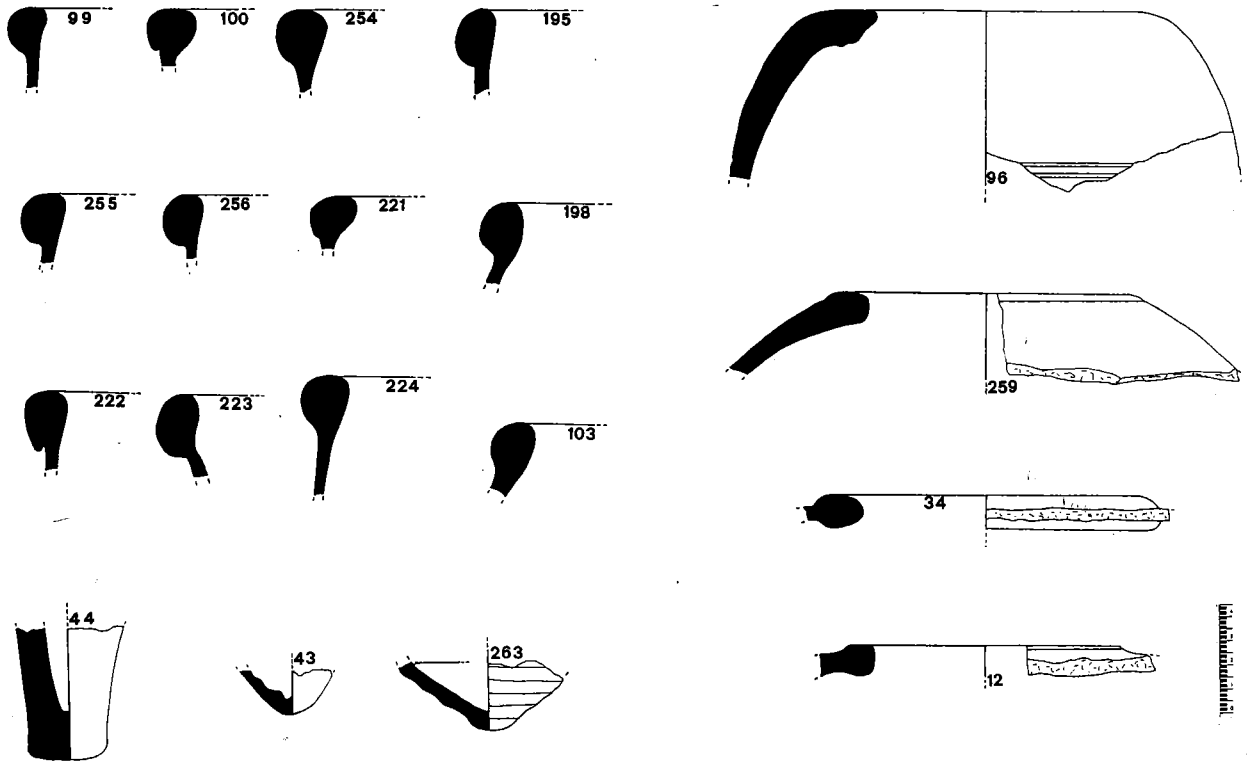
Els estudis sobre materials d'importació a Menorca es troben encara en els seus inicis. El fondejador de Cales Coves i el Peci de Binissafuller són els estudiats amb més cura. Però, pel que es refereix als materials localitzats en els poblats talaiòtics, hi ha molt poca cosa feta. El darrer estudi sobre les àmfores PE es basa en una recollida en superfície a diferents poblats, que tot i ésser una aproximació a la qüestió, té unes clares limitacions. L'estudi de Toraixa dona una passa més en aquesta aproximació que, és d'esperar, en els propers anys i en la mesura que s'estudiïn els materials de les excavacions, s'anirà completant. Cal dir al respecte que l'excavació del recinte de taula de Binissafullet (Sant Lluís) amb la documentació d'un gran conjunt d'àmfores PE-14 i PE-16 ha posat de manifest que el consum del vi en els àpats rituals efectuats dintre el recinte era prou important (Gual; Plantalamor, 1993). Fet també constatat al recinte de taula de Torralba d'en Salord (comunicació personal de M. Fernández-Miranda).

Recolzam així l'opinió de V. Guerrero que el vi devia ésser un dels béns més apreciats per les comunitats balears (Guerrero, 1989: 229) i les fonts clàssiques que sovint es refereixen a l'afició dels foners talaiòtics pel vi i les dones (Blanes *et alii*, 1990: 32-33).

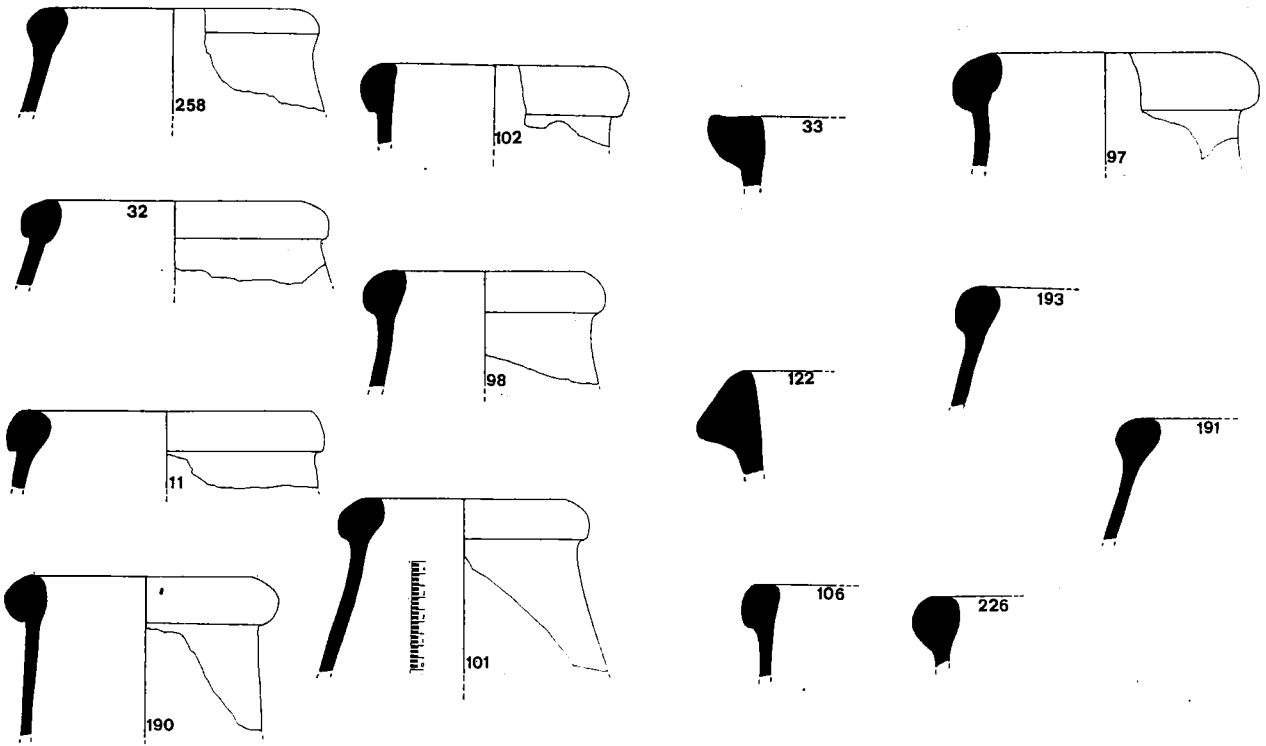
Tot i l'escassetat d'estudis, el panorama general presenta alguns trets que podem resumir de la següent manera:

Els primers productes d'importació que arriben a l'illa a partir del segle VI a.C. són figuretes de bronze d'iconografia clàssica, algunes ceràmiques de figures roges i unes poques àmfores massaliotes que, en aquest moment, podrien transportar un dels béns sumptuaris per excel·lència: el vi. Quant a l'àrea d'influència púnica, ens arriben unes poques àmfores PE-12 i PE-13, ara per ara, només documentades a tres jaciments. És a dir, es tracta d'una fase amb clars contactes comercials però, segurament immersos en una petita xerxa on els objectes importats es poden considerar com a béns de prestigi. Productes considerats de luxe entren dins l'esfera econòmica i social de les comunitats talaiòtiques en un comerç que s'anomena pre-colonial. Aquest tràfec, en primera instància, indueix a l'establiment de relacions d'intercanvi recíproc entre els navegants púnics i grecs i la població talaiòtica.

Però cap el segle IV. a.C. el material arqueològic d'importació registre un canvi radical respecte a la dinàmica dels dos segles anteriors. A partir de l'arribada de les àmfores eivissenques PE-14 i PE-15 s'inicia un tipus de comerç que podríem qualificar ja de pròpiament colonial. De fet, ens trobam ja en l'època en que Eivissa

Làmina II. Àmfores púniques.

Làmina III. Àmfores púniques.

viu la seva plenitud econòmica i social i extén els seus productes comercials per tota la costa mediterrània. La documentació de fragments d'aquesta època presenta un clar augment quantitatiu respecte de la fase anterior. (veure els mapes de localització a Ramón, 1991).

L'abundància d'aquestes formes ens indica que l'expansió comercial afecta plenament a l'illa de Menorca a partir de la segona meitat del s. IV a.C., expansió que aporta no tan sols materials púnico-èivissencs, sinó tot un ample repertori de productes que venen emmagatzemats dins les àmfores ibèriques B-3; productes que com apunta J. Ramon (Ramon, 1991: 149) podrien ser altres diferents al vi i al oli, com ho podria ser el blat, que tal vegada transportaven les àmfores ibèriques B-3 (Miró, 1983-84: 182) cap a les Pitiüses i, per què no, a Menorca, la qual cosa ens plantejaria un interessantíssim problema de proveïment-intercanvi de matèries de primera necessitat dins un triangle format per la costa catalana, les Balears i les Pitiüses.

Per altra banda, la introducció del vi en grans quantitats a l'illa ens planteja la possibilitat de que, com ha proposat M. Dietler pel sud de França (Dietler, 1990), es puguin produir canvis socials i econòmics importants en aquest moment, relacionats amb una forta dependència dels productes exteriors per part de les èlites talaiòtiques que controlarien aquestes mercaderies. M. Dietler exposa alguns exemples d'estudis etnològics (Dietler, 1990: 361) que posen de relleu que beure és un acte social en el que sol participar-hi tota la col·lectivitat i que està estretament relacionat amb el concepte d'hospitalitat i reciprocitat.

Amb tot s'obre un interessant camp d'investigació arqueològica per tal d'averiguar quins foren els canvis econòmics i socials derivats de la introducció de noves matèries i productes dins els circuits comercials talaiòtics i com es desenvoluparen aquests.

J.S. GORNÉS HACHERO
Servei d'Arqueologia del CIM

J.M. GUAL CERDÓ y LL. PLANTALAMOR MASSANET
Museu de Menorca
07700 Maó (Menorca)

NOTES

- 1 Volem agrair l'amable col·laboració del professor Carlos Gómez Bellard que ens va animar a presentar aquest treball, un cop vist l'interès dels materials d'importació.

BIBLIOGRAFIA

- BELÉN, M. i FERNÁNDEZ-MIRANDA, M.: 1979: El fondeadero de Cales Coves, (Alaior, Menorca). *Excavaciones Arqueológicas en España*, 101, Madrid.
- BLANES, C.; BONET, J.; FONT, A. y ROSSELLÓ, A.: 1990: *Les Illes a les Fonts Clàssiques*. Col·lecció Alicorn, 5., Miquel Font Editor, Palma de Mallorca.
- DIETLER, M.: 1990: Driven by Drink: the role of Drinking in the Political Economy and the case of Early Iron Age France. *Journal of Anthropological Archaeology*, 9, pp. 352-406.
- GORNÉS HACHERO, J.S.; GUAL CERDÓ, J.M.^a y PLANTALAMOR, LL.: 1992a: El Monument de Toraixa. *Rev. Meloussa*, 3, Institut Menorquí d'Estudis, Maó (e.p.).
- GORNÉS HACHERO, J.S.; GUAL CERDÓ, J.M.^a y PLANTALAMOR, LL.: 1992b: El Gravat del Monument de Toraixa. *I Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals*, Institut d'Estudis Ilerdencs (e.p.).
- GUAL, J.M. y PLANTALAMOR, LL.: 1993: La Taula de Binissafullet. *IIIrd. Deia International Conference of Prehistory*, Ritual, rites and religion in Prehistory (e.p.).
- GUERRERO, V.M.: 1989: Algunas cuestiones sobre intercambios en la fase precolonial de Mallorca (550-450 a.C.). *Rivista di Studi Fenici*, vol. XVII, 2, Roma, pp. 213-242.
- GUERRERO, V.M.; MIRÓ, J. y RAMÓN, J.: 1991: El Pecio de Binissafúller (Menorca), un mercante púnico del siglo III a.C. *Meloussa*, 2, Institut Menorquí d'Estudis, Maó, pp. 9-30.
- MIRÓ, J.: 1983-84: Algunas consideraciones sobre las ánforas ibéricas Mañà B-3. *Pyrenae*, 19-20, Institut d'Arqueologia i Prehistoria, Universitat de Barcelona, pp. 157-189.
- PLANTALAMOR MASSANET, LL.: 1991: L'Arquitectura Prehistòrica i Protohistòrica de Menorca i el seu Marc Cultural. *Treballs del Museu de Menorca*, 12, Maó.
- RAMÓN, J.: 1981: *La producción anfórico púnico-ebusitana*. Delegación del Ministerio de Cultura, Congrés de Cultura Pitiüsa, Eivissa.
- RAMÓN, J.: 1991: *Las ánforas púnicas de Ibiza*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Eivissa.